ٻارن لاءِ ’درس لطيف‘ جو سلسلو

اسان جو شاهه لطيف

(ڪتاب چوٿون)

سهيڙيندڙ

ڊاڪٽر فهميده حسين

صلاحڪار

تاج جويو ۽ سيد شيرشاهه

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

حيدرآباد، سنڌ.

2012ع

سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جو ڪتاب نمبر (189)

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

اسان جو شاهه لطيف (ڪتاب چوٿون)

سهيڙيندڙ:	ڊاڪٽر فهميده حسين
صلاحڪار:	تاج جويو ۽ سيد شير شاهه
ڇاپو:	پهريون
سال:	سيپٽمبر 2012ع
تعداد:	1000
قيمت:	50/= روپيا

Catalogue Reference
Dr. Fahmida Hussain
Asan Jo Shah Latif
Children's Literature
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN 978-969-9098-94-9

هيءُ ڪتاب، اڪادمي ادبيات پاڪستان، اسلام آباد جي مالي سهڪار سان شايع ڪيو ويو.

ASAN JO SHAH LATIF

Compiled by:	Dr. Fahmida Hussain
Edition:	First
Year:	September 2012
Quantity:	1000
Price:	Rs. 50 /=
Composed by:	Hussain Ahmed & Asadullah Bhutto.
Title:	Asadullah Bhutto
Printed by:	Pakeeza Printers, Hyderabad.
Published by:	Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority, Hyderabad, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel:	022-9240050-53
Fax:	022-9240051
E-mail:	sindhila@yahoo.com
Website:	www.sindhila.org

هيءُ ڪتاب، تاج جويي، سيڪريٽري سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، ميسرز پاڪيزه پرنٽرز حيدرآباد کان ڇپائي،

اداري جي آفيس، نيشنل هاءِ وي، حيدرآباد، سنڌ مان پڌرو ڪيو.

هن ڪتاب بابت

هن ڪتاب ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي مان ٽن سُرن ”سرڪاموڏ“، ”سرليلان چنيسر“ ۽ ”سرمارئيءَ“ مان بيتن جي چونڊ ڪئي وئي آهي.

سُر ڪاموڏ ۾ نوري ڄام تماچيءَ جي ڪهاڻيءَ کان سواءِ ڪينجهر جي قدرتي سونهن، مهاڻن جي رهڻي ڪرڻي، غربت ۽ انسان دوست حاڪم جو ذڪر اچي ٿو.

سُر ليلان چنيسر ۾ لالچ جهڙي انساني عيب، پورڙائپ، ليلا جي پڇتاءَ ۽ چنيسر جي محبت جو موضوع بحث هيٺ آندو ويو آهي.

سُر مارئيءَ ۾ مارئيءَ جي ڪردار کي بيان ڪيو ويو آهي. هن قصي ۾ مارئيءَ جي مختلف گُڻن کي ڳايو ويو آهي: جيئن ظلم ۽ ڏاڍ آڏو نه جهڪڻ، لالچ ۽ لوڀ ۾ نه اچڻ، سڄڻ ۽ ساٿيهه کي نه وسارڻ ۽ پاڪ دامن رهڻ جهڙين وصفن کي اجاگر ڪيو ويو آهي.

پنهنجي پاران

سڄي دنيا ۾ اهو دستور آهي تہ اتان جا تعليمي ماهر ۽ علمي ادارا پنهنجن ڏاهن، عالمن، اديبن، شاعرن ۽ سندن ڪم جي باري ۾ پنهنجي نئين نسل کي ڄاڻ ۽ آگاهي ڏيڻ لاءِ، انهن جي زندگين توڙي تخليقن بابت ٻاراڻا ايڊيشن ڪڍندا آهن ۽ اهي نہ صرف اسڪولن ۾ ’واڌو مددگار مطالعي‘ (supplementary reading) لاءِ پڙهائڻ ضروري سمجهيا ويندا آهن، پر ٻارن جا مائٽ گهر ۾ انهن جي اڀياس کي همٿائيندا آهن ۽ کين ڪنهن ڪاميابيءَ يا سالگره وغيره جهڙن موقعن تي سوکڙيءَ طور بہ ڏيندا آهن. انگريزي ٻوليءَ جي وڏي شاعر ۽ ڊرامانگار وليم شيڪسپيئر جي مشهور ڊرامن جا مختصر ٻاراڻا ايڊيشن هجن يا اردوءَ جي شاعر علامہ اقبال بابت ’اسان جو اقبال‘ نالي سيريز جا ڪتاب، اهي ٻارن ۾ انهن شاعرن بابت وڏي ساڃاهہ پيدا ڪن ٿا.

سنڌي ٻوليءَ جو قومي شاعر شاهہ عبداللطيف ڀٽائي، نہ صرف سنڌ، پاڪستان بلڪ سموري دنيا جي وڏن شاعرن ۾ اعليٰ مقام رکي ٿو. **’شاهہ جو رسالو‘** هر سنڌيءَ جي گهر ۾ لازمي طور هوندو آهي ۽ وڏي عمر جا مرد ۽ عورتون ان مان ڪيترائي بيت پهاڪن ۽ چوڻين طور پيا ورجائيندا آهن، پر ڪجهہ وقت کان نوجوان نسل ۾ اهو تاثر اُڀريو آهي تہ شاهہ لطيف جي ٻولي ڏکي آهي ۽ کين اها گهٽ سمجهہ ۾ ٿي اچي. منهنجي خيال ۾ ان جو سبب اهو آهي، جو اسان ٻارن کي ننڍي هوندي کان شاهہ لطيف ۽ سندس ڪلام جي باري ۾ مناسب ساڃاهہ ڏيڻ ۾ ڪوتاهي ڪئي آهي. جيڪڏهن اسين ڪچيءَ کان کين شاهہ جا بيت ٻڌايون ۽ ٻار جي عمر کي ڏيان ۾ رکي، درجيبندي ڪري ڀيرين سؤلا ۽ پوءِ آهستي آهستي ڳوڙهي معنيٰ رکندڙ بيت سندن ڪنن ۾ وجهون ۽ انهن جي معنيٰ کين سمجهايون تہ وڏو ٿي ڪوبہ نوجوان ائين ڪونہ چوندو تہ شاهہ جي ٻولي ڏکي آهي. ٻوليءَ کان اڳتي شاهہ لطيف جي ڪلام ۾ معنيٰ جا موتي وکريا پيا آهن. اعليٰ انساني اخلاقي قدرن، وطن دوستيءَ ۽ انسان دوستيءَ سان گڏ دنيا ۾ ڪامياب زندگي گذارڻ جا سبق پيريا پيا آهن. ضروري آهي تہ پنهنجن ٻارن جي ذهني ۽ اخلاقي تربيت لاءِ اهي کين پڙهايا وڃن.

ڪجهہ ڏينهن اڳ محترم ڊاڪٽر سليمان شيخ صاحب ٻڌايو تہ سنڌ گريجوئيٽس

ائسوسيئيشن جي نگرانيءَ ۾ سنڌ جي مختلف شهرن ۾ هلندڙ 25 ’روشن تارا‘ اسڪولن ۾ چوٿين ڪان ائين ڪلاس تائين **’شاھہ لطيف‘** پڙهايو ويندو آهي. ان لاءِ پاڻ ڪجهہ ڪتاب بہ تيار ڪرايا هئائون, جيڪي انهن اسڪولن ۾ نصابي ڪتابن طور پڙهايا ويندا آهن. وري هاڻي تازو پاڻ اها خوشخبري بہ ٻڌايائين تہ سنڌ حڪومت بہ اصولي طور اها ڳالهہ قبول ڪئي آهي ۽ جلد ئي ان ڏس ۾ ڪو فيصلو ٿيڻ وارو آهي, جنهن موجب اسڪولن ۾ **”درسِ لطيف“** جو آغاز ڪيو ويندو.

انهيءَ حوالي سان اسان بهتر سمجهيو تہ سنڌي لئنگئيج اٿارٽي بہ سنڌي ٻوليءَ جي معمار ۽ محسن شاھہ لطيف جي ساڃاھہ پيدا ڪرڻ جي مقصد سان **”درسِ لطيف“** ڏيڻ لاءِ ننڍڙا ڪتابڙا ڇپرائي, پنهنجو ڪردار ادا ڪري. ان ڏس ۾ پنج ڪتابڙا تيار ڪيا ويا آهن, جن ۾ ٻارن جي عمرين کي ذهن ۾ رکي تمام سؤلا ۽ سبق آموز بيت درجيوار ڏنا ويا آهن. هر هڪ بيت ۾ موجود ڏکين لفظن جون معنائون ۽ بيت جي سمجهاڻي ڏئي, ٻارن ۾ ڪنهن نہ ڪنهن اخلاقي گڻ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. ان ڏس ۾ آءٌ محترم پروفيسر سيد شيرشاھہ ۽ محترم پروفيسر تاج جويو جي ٿورائتي آهيان, جن هنن ڪتابن کي نظر مان ڪڍيو ۽ تمام سٺيون صلاحون ڏنيون.

مون کي اميد آهي تہ هنن ڪتابڙن ذريعي سنڌ جي ٻارن ۾ اسان جي پياري ٻوليءَ جي عظيم شاعر شاھہ لطيف جي ساڃاھہ پيدا ٿيڻ سان گڏ ساڻس اُنسيت پڻ پيدا ٿيندي.

_ ڊاڪٽر فهميده حسين

شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو ڪلام

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي سونهاريءَ سنڌ جو سدا حيات شاعر آهي، جنهن جي ڪلام وارو ڪتاب " شاهہ جو رسالو" هر سنڌيءَ جي گهر ۾ لازمي طور هوندو آهي. هن رسالي ۾ ڪيترائي اهم عنوان موجود آهن، جن ۾ دين، دنيا، اَمن، محبت، ڀٽي، انسان دوستي ۽ وطن دوستي اهم آهن. هو نہ رڳو هڪ وڏو شاعر آهي، پر ڏاهو ۽ عالم بہ آهي، جنهن جو ڪلام ٻوليءَ، ادب ۽ فن سان گڏ اعليٰ خيال جي خوبين سان مالا مال آهي. شاهہ سائينءَ جي ڪلام کي غور سان پڙهبو تہ اُن ۾ توحيد، رسالت، عبادت، تصوف، انسانيت جهڙا تمام اهم موضوع بيان ٿيل آهن. جيئن تہ الله تعاليٰ جي مخلوق ۾ انسان سڀني کان مٿانهون درجو رکي ٿو ۽ کيس "اشرف المخلوقات" سڏيو ويو آهي، ان ڪري سندس تعليم ۽ تربيت لاءِ پيغمبر، ولي، بزرگ صوفي ۽ ڏاها عالم ايندا رهيا آهن، جن پنهنجي پيغام سان انسانن کي اعليٰ زندگي گذارڻ جو ڏس ڏنو.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي هڪ ڏاهو عالم ۽ صوفي شاعر آهي، جنهن پنهنجي رسالي ۾ بيتن ۽ واين جي ذريعي پهرين الله تعاليٰ جي وحدانيت ۽ اُن جي عبادت ۽ رسول پاڪ صلي الله عليه وآله وسلم جي رسالت ۽ سندن اطاعت بابت درس ڏنو آهي. ان کان پوءِ انسانن جي اخلاق ۽ ڪردار کي بلند ڪرڻ ۽ سندن شخصيتن کي سنوارڻ لاءِ ڪيترائي اعليٰ مثال ڏنا آهن. اهڙيءَ ريت شاهہ صاحب هڪ استاد ۽ رهبر بنجي رهنمائي ڪئي آهي. هو اسان کي حق ۽ سچ جي راهہ تي هلڻ جي صلاح ڏي ٿو ۽ ڪوڙ ۽ ڪپٽ کان بچڻ جي تلقين ڪري ٿو تہ جيئن هن زندگيءَ ۾ بہ ڪامياب ٿيون تہ آخرت ۾ بہ سُرخرو رهون.

هونئن تہ دنيا جي ٻين ملڪن ۾ بہ ڪيترائي ناليوارا شاعر، ڏاها، عالم ۽ مفڪر پيدا ٿيا آهن، جن پنهنجي پنهنجي قوم لاءِ بيمثال پيغام ڏنا آهن، پر شاهہ سائينءَ پنهنجي ڪلام ذريعي انسانذات سان محبت، امن ۽ ڀائيچاري جو پيغام ڏيڻ سان گڏ ڏاڍ، ڏهڪاءَ، ظلم يا انصافيءَ سان مهاڏو اٽڪائڻ جو بہ درس ڏنو آهي ۽ پنهنجي زندگيءَ جي اعليٰ مقصد ۽ منزل

ڪي حاصل ڪرڻ لاءِ پاڻ پتوڙڻ جي راھ ڏَسي آهي.

شاھ عبداللطيف ڀٽائي جيئن تہ سنڌ سان بيحد محبت ڪندو هو، ان ڪري هن سنڌي ماڻهن جي رهڻي ڪهڻي، سنڌي سماج جي اندر رسمن رواجن ۽ سنڌ جي تاريخ جي اهم واقعن ۽ ڪردارن جي ڳالهہ ڪئي آهي. نہ صرف ايترو پر سنڌ جي جاگرافيائي حدن اندر موجود وڻ ٽڻ، ٻُوٽا، جانور، پکي پکڻ، جبل، ٽڪر، نَئيون، نديون ۽ سمنڊ وغيره ڪلام ۾ آڻي، انهن جي باري ۾ تمام گهڻي ڄاڻ مهيا ڪئي آهي، جنهن جي ڪري سندس رسالو سنڌ بابت هڪ اهم دستاويز بنجي ويو آهي. شاھ سائينءَ جو ڪلام جيئن تہ موسيقيءَ جي سرن تي ٻڌل آهي، ان ڪري اهو جهر جهنگ، جهوپڙين، ماڙين، اڪيلائي توڙي مجلسن ۽ محفلن ۾ ڳايو ۽ ٻڌو ويندو آهي ۽ سنڌ جا سمورا ماڻهو ننڍا وڏا، پوڙها پڪا، زالين مڙسين کيس 'شاعرن جو سرتاج' مڃيندي، سندس مهانتا کي مڃين ٿا.

شاھ لطيف کي مڃڻ وارا رڳو سنڌ جا عالم اديب نہ، پر ڪيترا سنڌ کان ٻاهر پاڪستان جا ۽ پاڪستان کان ٻاهر يورپ جي ملڪن جا عالم بہ آهن، جن ۾ جرمنيءَ جا ڊاڪٽر ٽرمپ، ڊاڪٽر اينميري شمل ۽ جرڊ لُپڪي، انگلينڊ جو ڊاڪٽر ايڇ. ٽي سورلي بہ شامل آهن، جن کيس دنيا جي تمام وڏن شاعرن ۾ شمار ڪيو آهي.

اسان کي گهرجي تہ اسين شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ڪلام کي پڙهون، سمجهون ۽ پوءِ اُن تي عمل بہ ڪريون تہ جيئن اسين زندگيءَ ۾ ڪاميابي حاصل ڪريون.

نوري ڄام تماچيءَ جو قصو

سنڌ ۾ سمن جي حڪومت واري دور ۾ ڄام تماچيءَ نالي هڪ اصول پرست ۽ عوام دوست بادشاهه ٿي گذريو آهي. هيءَ ڪهاڻي ڄام تماچيءَ جي نوري مهاڻيءَ سان محبت جو هڪ اڻ وسرندڙ داستان آهي.

ڪينجهر ڍنڍ جي ڪناري غريبي ۽ مسڪيني حال ۾ ڪکن جي جهوپڙين، منَهن ۽ ٻيڙين تي ٿهيل مختصر گهرن ۾، سنڌ جي هڪ اهم قبيلي جا ماڻهو رهندا هئا، جيڪي ويچارا غريب ۽ مسڪين، مڇي ماري پيٽ گذر ڪندا هئا. سندن عورتون ڪِڪيون ڪاريون ڪٽي مڇي وڪڻنديون هيون. اهڙي گدلي ۽ بدبودار ۽ هيٺي ماحول ۾ ”نوري“ نالي مهاڻي پلجي جوان ٿي، جيڪا شڪل شبيهه ۽ هلت چلت ۾ سڀني کان سرس هئي.

هڪ ڀيري سنڌ جو سلطان ڄام تماچي شڪار ڪندي اچي ڪينجهر ڪنڌيءَ تي نڪتو ته سندس نظر نوريءَ تي پئي ۽ ڪيس نوريءَ جي سادگيءَ ۽ سونهن وٺي وئي. ذات پات جا وهم وساري، ننڍ وڏائيءَ جا سنڌا ميٽي، حاڪم ۽ محڪوم جا ويڇا ختم ڪري، نوريءَ جو سڱ سندس مائٽن کان گهريائين. مهاڻن به نوريءَ ۽ ڄام تماچيءَ جي شاديءَ جو رشتو خوشيءَ سان قبول ڪيو.

شاديءَ کان پوءِ به نوريءَ، پنهنجي بي پناهه حُسن جي باوجود ۽ راڻيءَ ٿيڻ کان پوءِ به نهٺائيءَ ۽ عاجزيءَ کي ڪو نه وساريو. نوريءَ جي هن گڻ ڄام کي اجا وڌيڪ موهي وڌو. ڄام تماچي، نوريءَ جو ايترو خيال ڪرڻ لڳو جو ڄام جون ٻيون راڻيون نوريءَ سان ريس ڪرڻ لڳيون. ٻين راڻين ۾ ناز ۽ وڏائي هئي ته نوريءَ ۾ وري عاجزي ۽ نهٺائي هئي.

محلات جي سڀني راڻين وڏا هار سينگار ڪيا ۽ حيلا وسيلا هلايا، پر ڄام جي دل ڪٽي نہ سگهيون، پر نوريءَ جي سچائي، قدرتي سونهن ۽ سادگيءَ ڄام جي دل ۽ دماغ تي اهڙو

تہ اٿر چڙيو، جو ڪيس ڀَٽَ راڻي ڪيائين. هڪ طرف وڏ گهراڻين سَمين راڻين جا سينڌ سرما ۽ هار سينگار هئا تہ ٻئي طرف نوريءَ جي سادگي، نماڻائي، نياز ۽ نهٺائي، مطلب تہ نوري پنهنجي گڻن سبب مَها راڻيءَ جو درجو حاصل ڪيو ۽ ڄام جي پوري زندگيءَ ۾ ٻي ڪا بہ راڻي نوريءَ جي جاءِ ماڻي نہ سگهي.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ کي هن قصي تمام گهڻو متاثر ڪيو ۽ پنهنجي شاعريءَ جي ”سرڪامود“ ۾ هن قصي ذريعي ڄام تماچيءَ جي مهاڻن سان سٺي هلت، غريبن سان همدردي ۽ ذات پات جا ويڇا ختم ڪرڻ کي پڌرو ڪيو آهي ۽ نوري مهاڻيءَ جي ڪردار جي سُونهن ۽ نياز نوڙت جي ساراهہ ڪئي آهي. هن قصي ۾ انساني برابريءَ جو بي مثال درس آهي.

●●●

بيت:1

تون سَمُو، آئون گندري، مُون ۾ عَيبن لکَ،
هِنَ منهنجي حال جي، توکي سَڀُ پَرکَ،
ڪارڻ رَب اَلکَ، مَتان ماڳُر مَٽيين.

سَمو:	ذات، ڄام تماچي، بادشاهه	ڪارڻ:	سبب، خاطر
گندري:	مُهاڻي	رَبَ:	الله تعاليٰ، پالڻهار
عيب:	نقص، گهٽتائي، کوٽ	الک:	الله تعاليٰ
لَک:	لکين، گهڻا	ماڳُر:	مهاڻن جي ذات جي
پَرک:	سڃاڻ، خبر، ڄاڻ	مَٽيين:	تبديل ڪرين، مُنهن ڦيرين، مٽائين

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”سُر ڪاموڏ“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهه سائينءَ نوريءَ جي عاجزيءَ ۽ نهٺائيءَ جو بيان ڪيو آهي. نوري سنڌ جي حاڪم ڄام تماچيءَ کي عرض ڪري ٿي ته تون بادشاهه ۽ راڄ جو مالڪ آهين، پر آءٌ غريب مُهاڻي آهيان، مُون ۾ لکين عيب آهن. توکي منهنجي هن حال جي خبر آهي، تنهنڪري سچي ڏٽيءَ جي واسطي مون غريب کان منهن نه موڙجانءِ. مطلب ته نوري مُهاڻي، عجز ۽ نياز سان ڄام تماچيءَ کي منٿ ڪري رشتن جي پارت ڪري ٿي.

●●●

بيت: 2

هيٺ جَرُ، مَٿي مَجرُ، ڪَنڌيءَ ڪَونر ترن،
وَرئي واهوُندنِ، ڪينجَهر ڪَٿُوري ٿِئي.

جَر:	زمين اندر پاڻي	واهوندا:	هوا، واءَ جو قسم، اولهہ ڏکڻ جي ڪُنڊ جو واءُ
مَجرُ:	ڪنڌيءَ جو ٻُور	ڪينجهر:	ڍنڍ جو نالو
ڪنڌي:	ڪنارو، ڪپر	ڪٿوري:	مُشڪ، خوشبوءِ
ڳونر:	ڪنول جا گل		
ورئي:	موٽندي، ايندي		

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سر ڪاموڏ“ مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهہ سائينءَ سنڌ جي مشهور ڪينجهر ڍنڍ جي فطري خوبصورتي ۽ بي مثال حُسن جو نقش چٽيو آهي تہ ڪينجهر ۾ هيٺ صاف شفاف پاڻي آهي، مٿان ڪنڌيءَ جي وڻن ۾ ٻور آهي، ڪينجهر جي ڪنڌيءَ تي ڪنول جا گل ترندا ڏسڻ ۾ ٿا اچن، جيڪي نهايت دلڪش ۽ وڻندڙ منظر پيش ڪن ٿا. وري جڏهن واهوندي جون وڻندڙ هوائون لڳن ٿيون تہ ڪينجهر جي چوڌاري گلن جي واس ڪري خوشبوءِ پکڙجي وڃي ٿي. هن بيت ۾ مجموعي طور ڪينجهر ڍنڍ ۽ اُن جي خوبصورتي بيان ڪيل آهي.

●●●

مشق

هنن بيتن ۾ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي نوريءَ جي روپ ۾ سچائي، سادگي، نهٺائي ۽ عاجزيءَ کي انسان جو بنيادي گُڻ ڪري پيش ڪيو آهي ۽ ان سان گڏ ڪينجهر ڍنڍ جي فطري سونهن جو عڪس بہ چٽيو آهي.

1۔ سوال:

1. مٿين بيتن جي روشنيءَ ۾ ٻڌايو تہ نوري ذات جي ڪير هئي؟
2. بيتن ۾ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ ڪهڙو پيغام ڏنو آهي؟
3. ڄام تماچيءَ کي نوريءَ جي ڪهڙي خوبي پسند آئي؟

2۔ هيٺ بيتن مان ساڳين اکرن ۽ آوازن سان ختم ٿيندڙ لفظ ڏجن ٿا. اوهان ڪجهہ ٻيا اهڙا لفظ ڳولي خال ڀريو؟

(1) **آلڪ** (2) .... (3) ....

(4) **جر** (5) ....

(6) **ترن** (7) ....

●●●

ليلان چنيسر جي ڪهاڻي

سومرا گهراڻي جو هڪ ناليوارو بادشاهہ چنيسر، ديول ڪوٽ تي حڪومت ڪندو هو. چنيسر حُسن، شان شوڪت ۽ دولت وارو بادشاهہ هو. چنيسر جي پَٽَ راڻي ليلان سندس لاڏلي راڻي هئي. ڪونئروءَ نالي هڪ شاهوڪار عورت چنيسر جي چاهت حاصل ڪرڻ خاطر سندس محلات ۾ ٻانهي ٿي آئي ۽ هميشہ وجهہ ڳوليندي رهندي هئي تہ ڪنهن بہ طرح ليلان کي هِرڪائي ۽ لالچ ۾ آڻي، چنيسر سان ملڻ جو موقعو حاصل ڪري سگهي.

هڪ ڏينهن ليلان کي، ڪونئروءَ نَوَ لکي قيمتي هار جي لالچ ڏيئي سندس مڙس چنيسر بادشاهہ سان رهاڻ جي موڪل ورتي. انهيءَ رات چنيسر بادشاهہ ملڪي معاملا نپائيندي رات جو دير سان محلات ۾ موٽيو تہ ليلان هن کي ننڊاکڙيءَ ڪيفيت ۾ وٺي وڃي ڪونئروءَ جي حوالي ڪيو. صبح جو جڏهن چنيسر بادشاهہ ننڊ مان جاڳيو تہ ڪونروءَ کي ڏسي پريشان ٿي ويو. ڪونروءَ بادشاهہ کي ٻڌايو تہ ليلان لالچ ۾ اچي نَوَ لکي قيمتي هار عيوض ڪيس چنيسر سان رهاڻ جو موقعو ڏنو هو. اها ڳالهہ ٻڌي چنيسر بادشاهہ ليلان تي چڙي پيو ۽ ڪيس پنهنجي دل تان لاهي ڇڏيائين ۽ هن کي پنهنجي مائٽن ڏانهن موٽائي موڪليائين.

هن واقعي کان پوءِ ليلان جيڪا چنيسر جي پٽ راڻي هئي ۽ راڄ ۾ وڏي مان مرتبي واري هُئي، لالچ جي ڪري مڙس جي نظرن مان ڪري پئي. پوءِ تہ هن گهڻا حيلا وسيلا ڪيا ۽ چنيسر کي منٿ ميڙ ڪئي، پر چنيسر بادشاهہ ليلان جي هڪ بہ نہ ٻڌي. آخر آسرو پَلي ڏهاڳ جو داغ ڪٽي، پنهنجي پيڪن رواني ٿي. ليلان جي اندر ۾ پوءِ بہ اها آس رهي تہ هڪ نہ هڪ ڏينهن چنيسر هن جي غلطي معاف ڪري هن کي واپس ساڳيو مرتبو ڏيندو. پر سالن جا

سال گذري ويا، چنيسر جي ڪاوڙ ٺڏي ڪا نہ ٿي.

گھڻن سالن کان پوءِ چنيسر بادشاھہ پنھنجي وزير جَکري جي شاديءَ ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ليلان جي اباڻي ملڪ پھتو. اتي شاديءَ جي ڪاج ۾ جڏھن اوچتو ٻئي آمھون سامھون ٿيا تہ پراڻي محبت کي ياد ڪري صدمي ۾ سندن ساھہ جو پکيئڙو اڏامي ويو ۽ ھو هن جهان مان موڪلائي ويا.

●●●

بيت:1

اللهٰ! ڏاهِي مَ ٿِيان، ڏاهيون ڏُکَ ڏسن،
مُون سين مون پِرينِ، ڀورائيءَ ۾ ڀالَ ڪَيا.

ڏاهي: سياڻي، عقلمند | ڀورائي: ڪم عقلي، اَڻ ڄاڻائي
مَ: نـَ | ڀَال: چڱائي، سنائي، ڀلائي
پرين: محبوب، دوست

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سُر ليلان چنيسر“ مان چونڊيو ويو آهي.هن بيت ۾ شاهہ سائين ٻُڌائي ٿو تہ ليلان جنهن سياڻپ سمجهي نَوَ لکي هار عيوض پنهنجي مُڙس جو ڪونئروءَ نالي عورت سان سودو ڪيو هو. اُن ڪي، اها سياڻپ مهانگي پئجي وئي ۽ مرڳو مڙس من تان لاهي ڇڏيس.

ليلان پڇتائيندي الله تعاليٰ کان دعا گهري ٿي تہ اي منهنجا مالڪ! مون کي اهڙو عقل نہ ڏي، جنهن ۾ لالچ شامل هجي. اهڙي عقل واريون سياڻيون مون وانگر ڏک ڏسنديون آهن. پر جڏهن مون کي اهو لالچ وارو عقل نہ هو ۽ جڏهن آءٌ سادي ۽ سچي هيس تہ مون سان منهنجي محبوب مڙس تمام گهڻيون ڀلايون ۽ چڱايون ڪيون.

●●●

بيت: 2

جي ليلائي مَ لَهين، تَہ پُڻ ليلائيج،
آسر مَ لاهيج، سڄڻ ٻاجهيندڙ گهڻو.

ليلائي:	منٿ ڪري	آسَر:	آسرو، اُميد
لهين:	حاصل ڪرين، پائين	سَڄَڻ:	دوست، خيرخواهہ
ليلائيج:	منٿ ڪج	ٻاجهيندڙ:	ٻاجهہ ڪندڙ، ٻاجهارو، رحم وارو

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي "سُر ليلان چنيسر" مان چونڊيو ويو آهي. هن بيت ۾ شاهہ سائين فرمائي ٿو تہ: اي ليلان توکي پنهنجي مڙس جي رضامنديءَ لاءِ عاجزيءَ سان هيٺانئين وٺي ٻاڏائڻ ۽ منٿ ڪرڻ گهرجي ۽ الله مان آسرو نہ لاهڻ گهرجي، ڇو تہ اهو رحم ڪرڻ وارو آهي. هن ڳالهہ مان اسان کي اهو سبق ٿو ملي تہ انسان کي پنهنجي رب آڏو هميشہ ۽ هر هر ٻاڏائڻ ۽ منٿ ڪرڻ گهرجي. الله تعاليٰ مان ڪڏهن بہ آسرو لاهڻ نہ گهرجي، ڇاڪاڻ تہ الله تعاليٰ ڏاڍو ٻاجهہ ڪندڙ ۽ رحم وارو آهي. نيٺ تہ بندي جو عرض اگهائيندو.

●●●

مشق

لوڀ ۽ لالچ واري سوچ انسان لاءِ ڏکن ۽ خساري جو سبب بڻجي ٿي، پر سچائيءَ ۽ سادگيءَ سان خوشيون نصيب ٿين ٿيون. تنهن ڪري سچائيءَ سان ڏٺيءَ در ٻاڏائڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته الله سائين نهايت ٻاجهارو ۽ رحم وارو آهي.

1_ سوال:

1. شاهه عبداللطيف ڀٽائي ليلان جي زباني ڏک ۽ سک جو ڪارڻ ڇاکي سڏي ٿو؟
2. شاهه صاحب ليلان کي ڪهڙي صلاح ٿو ڏئي؟
3. اُميد ۽ نا اُميديءَ بابت شاهه صاحب ڇا چيو آهي؟

2_ هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو؟

لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
ڏاهي		پورائي	
سڄڻ		ٻاجهيندڙ	
آسرو			

1. شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي سُر ليلان چنيسر تي مختصر نوٽ لکو!
2. سر ليلان چنيسر ۾ شاهه صاحب جي ڏسيل ڳالهه مان اوهان ڇا سکيو آهي؟

عمر مارئيءَ جو قصو

عمر مارئيءَ جو قصو سنڌ جي ڪنڊ ڪُڙڇ ۾ مشهور آهي. مارئيءَ جي پيءُ جو نالو پالڻو پنهوار ۽ سندس ماءُ جو نالو ماڌوئي هو. هي مسڪين مارو ٿر جي ملير واري علائقي جي پالوا ڳوٺ ۾ ٻني ٻاري ۽ مال تي گذر سفر ڪندا هئا. مارئيءَ جو مڱڻو ننڍپڻ ۾ ئي سندس مائٽ کيت سان ٿيل هو. ساڳئي وقت سندن هڪ نوڪر ڦوڳ ٻه مارئيءَ کي پسند ڪندو هو. مارئي سونهن ۾ سيني کان سرس ۽ لڇڻن ۾ لاجواب ڇوڪري هئي. جڏهن جوان ٿي ته ڦوڳ مارئيءَ جي پيءُ کان سندس سَڱ گهريو پر مارئيءَ جي پيءُ انڪار ڪيو. تنهن تي ڦوڳَ ڪاوڙ ۽ حسد سببان وڃي وقت جي حاڪم عمر سومري کي هِرڪايو ته مارئي جهڙي سهڻي ۽ من موهيندڙ عورت شاهي محلات ۾ ئي سُونهين.

عمر بادشاهه ڦوڳَ کي ساڻ ڪري مارئيءَ جي ملڪ ملير اچي پهتو. صبح جو جڏهن مارئي پنهنجي سرتين سان کوهه تي پاڻي ڀرڻ آئي ته عمر ويسُ بدلائي پاڻي پيئڻ جي بهاني مارئيءَ جي پرسان اچي، کيس کنيي ڪڍي اُٺ تي ويهاريو ۽ اچي عمر ڪوٽ ۾ قيد ڪيو. عمرَ، مارئيءَ کي لالچ ڏيندي چيو ته تون منهنجي پَٽَ راڻي ٿي ويهه. پر مارئيءَ بنهه انڪار ڪيو. جڏهن عمر گهڻو ستايس ته هن کي چوڻ لڳي ته: کيت سان منهنجو سڱ ٿيل آهي، سو آءٌ کنهن ٻئي جي ٿي نه ٿي سگهان. مون کي موڪل ڏي ته موٽي ملير وڃان.

عمر جي قيد ۽ بند ۾ رهندي، مارئي رات ڏينهن پنهنجن اباڻن، جيڏين سرتين ۽ وطن کي ساري جُهرندي ۽ جِهجندي رهي. عمر جي پٽ پٽيهرن، بخمل ۽ بافتن کي اباڻي لوئيءَ جي مَٽ نه ڪيائين. عمر جي سون ۽ چانديءَ جي ڳهن، عطر عنبيرن، شاهي طعامن ۽ ميون مٺاين کي پنهنجي اباڻن جي سادي رهڻي ڪهڻيءَ، ڏٿ ۽ ڏونئرن جي برابر نه سمجهيائين.

عمر وٽ قيد دوران مارئيءَ جو من محلن ۾ مُنجهندو رهيو. عمر کي عرض ڪيائين تہ جيئري مارُن جو منهن ڪو نہ ڏٺم، پر جي وطن لاءِ واجهائيندي مري وڃان تہ مهرباني ڪري منهنجو مڙهہ ملير موڪلجانءِ، تہ جيئن ڏاڏاڻي ڏيهہ جي ولڙين جو واس مون کي نصيب ٿئي.

مارئيءَ جي اها ڪيفيت ڏسي عمر بيوس ٿي پيو ۽ مارئيءَ کي پنهنجي ڀيڻ ڪري ملير پُهچائي آيو. مارئيءَ پنهنجي عزت آبرو سنڀالي رکي، هوءَ پنهنجي مائٽن ۽ محبوب وطن ۽ ماڱ سان سچي رهي. عمر سومري پنهنجي آڻ مڃي ۽ مارئيءَ کي سوکڙيون پاکڙيون ڏيئي پنهنجي ملڪ ملير روانو ڪيو.

مارئيءَ جي سچائي، همت، بي ڊپائي ۽ پاڪدامني توڙي ساٽيهہ جي سڪ ۽ مارن جي محبت کي ڏسي شاهہ صاحب تمام گهڻو متاثر ٿيو ۽ مارئيءَ جي ڪردار، ملير، ڏُٿ، ڇانگن ۽ ڇيلڙن، لوئيءَ ۽ لڄ کي هڪ ڏار سُر ۾ سمائي، هن کي هڪ اهڙو مثال ڪري پيش ڪيو آهي، جو هر انسان، عورت توڙي مرد سندس ڪردار جهڙو ٿيڻ ٿو چاهي. مارئيءَ طرفان. لالچ، قيد ۽ بند جون تڪليفون سهڻ ۽ وقت جي وڏيءَ طاقت سان مهاڏو اٽڪائڻ جو حوصلو اسان لاءِ سبق آهي.

●●●

بيت:1

جيھا جي تيھا، مون مارو مڃيا،
مون جيڏيون مليرَ ۾، چوندِين موڪَ ميھا،
منھنجي آھ اِھا، ڪڏھن ڪيرائيندي ڪوٽ کي!

جيھا:	جھڙا	ميھا:	ٻاجھيءَ جو قسم
تيھا:	تھڙا	آھہ:	رڙ، صدا، دانھن
موڪَ:	گھٽا، جڳھا	ڪوٽ:	محل، قلعو

بيت جي سمجھاڻي

ھيءُ بيت شاھہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ’سُر مارئيءَ‘ مان چونڊيو ويو آھي. ھن بيت ۾ مارئي چوي ٿي تہ منھنجا مارو مائٽ جھڙا بہ آھن، غريب مسڪين، ميرا سيرا، تھڙا ئي مون کي قبول آھن، ڇو تہ اُھي منھنجا پنھنجا آھن. منھنجي ڳوٺ ملير ۾ منھنجيون سرتيون ۽ جيڏيون جڳھا ميھا ۽ ٻيون ٻاجھيون چونڊيندڙيون ھونديون، اُنھن سان ملڻ لاءِ منھنجي دل دانھون پيئي ڪري ۽ دُکي دل جي دانھن ۾ آھہ ھڪ ڏينھن ضرور عمر بادشاھہ جي ڪوٽ قلعن کي ڪيرائيندي ۽ آءٌ آزاد ٿي پنھنجي ملڪ ملير ويندس.

●●●

بيت: 2

اِيءَ نہ مارن ريت، جيئن سيڻ مَٽائن سونَ تي،
اَچي عُمرڪوٽ ۾، ڪَندِيَس ڪانہَ ڪُريت،
پَکنِ جي پريتِ، ماڙين سين نہ مٽيان.

اِيءَ:	اِها	ڪُريت:	خراب روش، ڪني ريت
ريت:	رسم، رواج	پريت:	محبت، سِڪ، اُڪير
سيڻَ:	مٽ مائٽ، عزيز	ماڙيُ:	محلات
مٽائڻ:	بدلائڻ	مَٽيان:	بَدلايان

عمر ڪوٽ: علائقو شهر، جتي عمر بادشاهہ جو محل هو (هن وقت عمر ڪوٽ ڪي ضلعي جي حيثيت حاصل آهي)

بيت جي سمجهاڻي

هيءُ بيت شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جي ”سُر مارئيءَ“ مان چونڊيو ويو آهي. شاهہ سائين مارئيءَ جي زباني عمر سومري کي جواب ڏيندي چوي ٿو تہ: اي عمر سومرا! اهو اسان غريب ماروئڙن جو دستور ۽ رواج نہ آهي، جو سون ۽ دولت جي لالچ ۾ اچي. پنهنجيون مٽيون مائٽيون بدلايون ۽ پنهنجا ناتا ٽوڙيون. هتي عمرڪوٽ ۾ اچي آءٌ ڪا اهڙي ڪُڌي روش اختيار نہ ڪنديس ۽ ڪو بہ اهڙو ڪچو ڪم ڪانہ ڪنديس، جو منهنجي مٽن مائٽن ۽ مٽيءَ تي ڪو حرف اچي. مون کي پنهنجي اباڻن ڪکن ۽ مٽيءَ سان جيڪا محبت آهي، اُها تنهنجي ماڙين عيوض هرگز نہ مٽائينديس.

بيت: 3

اللهٰ! ائين مَ هوءِ، جيئن آءٌ مَران بندَ ۾،
جُسو زنجيرن ۾، راتو ڏينهان روءِ،
پَهرين وَجان لوءِ، پوءِ مَر پُڄنم ڏينهڙا.

اللهٰ ائين م هوءِ:	اي الله ائين نَہ ٿئي	روءِ:	روئي ٿو، رڙي ٿو
بند:	قيد	لوءِ:	وطن، ساٿيھ
جُسو:	وُجود، جسم	مَر:	ڀَلُ
راتو ڏينهان:	ڏينهن رات	پُڄنم:	منهنجا پورا ٿين

بيت جي سمجهاڻي

هي ءُ بيت شاھ عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي جي ”سُرمارئيءَ“ مان چونڊيو ويو آهي، جنهن ۾ شاھ سائين مارئيءَ جي زباني پنهنجي ڌرتيءَ سان محبت جو اظهار ڪيو آهي. مارئي چوي ٿئي تہ اي الله سائين! متان ائين نہ ٿئي، جو آءٌ هتي قيد ۾ ئي مَري وَڃان، منهنجو جسم زنجيرن ۾ قيد آهي، پر پوءِ بہ رات ڏينهن پنهنجي ماروئڙن لاءِ پڪاريندي رَهان ٿي. منهنجي هيءَ آس آهي تہ پهرين پنهنجي وطن وڃان، پوءِ ڀل منهنجي زندگيءَ جا ڏينهن پورا ٿين ۽ مري وڃان.

●●●

مشق

هنن بيتن ۾ حب الوطني، پنهنجن هم وطنن سان وفاداري، قيد ۾ ڏاڍاين باوجود پنهنجي اصول تي قائم رهڻ ۽ انسان لاءِ پاڪيزگي قائم رکڻ جو پيغام ڏنو ويو آهي، ڇاڪاڻ ته انسان جيستائين پنهنجي مٽيءَ ۽ پنهنجي مائٽن سان سچو نہ آهي، تيستائين هن جي شخصيت اڌوري آهي.

سوال:

1. مارئيءَ کي عمر ڪهڙي سبب جي ڪري اغوا ڪيو؟
2. قيد ۾ مارئيءَ جي حالت ڪيئن هئي؟
3. قيد واري پوري عرصي ۾ مارئيءَ جو عمر سان سلوڪ ڪيئن رهيو؟
4. مارئيءَ سان قيد ۾ عمر سومري ڪهڙو ورتاءُ ڪيو؟

بيت جي سٽن جي آخر ۾ آيل هم آواز لفظن کي قافيو چئبو آهي. هيٺ ڪجھ اهڙا لفظ لکجن ٿا. اوهان ڪجھ وڌيڪ اهڙا لفظ ڳولي لکندا؟

(1) **ريت** (2)..................... (3).....................

(4) **جيها** (5)..................... (6).....................

نوٽ: مارئيءَ جي ڪردار تي تفصيلي نوٽ لکو.